

Yttrande över Långtidsutredningen 2019 - huvudbetänkande (SOU 2019:65)

Dnr Fi2020/00727/E4

Skolverket har tidigare framfört synpunkter genom en representant i referensgruppen för bilaga 7 *Jämlikhet i möjligheter och utfall i den svenska skolan*. Skolverkets yttrande begränsar sig här till de analyser som tas upp i huvudbetänkandet.

Familjebakgrundens betydelse för skolresultat. Sammanfattning och avsnitt 5.3

De resultat som refereras i långtidsutredningens betänkande överensstämmer i stort med Skolverkets resultat i tidigare analyser av familjebakgrundens betydelse.¹ I betänkandet från utredningen om en mer likvärdig skola finns en rättvisande jämförelse av Skolverkets och långtidsutredningens analyser (SOU 2020:28, avsnitt 4.2). De skillnader vi vill lyfta fram handlar till stor del om tolkningen av resultaten och orsakerna bakom resultaten. På ett par punkter är Skolverket inte lika säker på tolkningen som utredningen.

Utredningen skriver i sammanfattningen och avsnitt 5.3 om familjebakgrundens kraftigt ökade betydelse för utlandsfödda elever. Skolverket delar utredningens analys att den ökade betydelsen av familjebakgrund för utlandsfödda hänger samman med på förändringar i sammansättningen av elevgruppen. Det analyserar vi utförligt i tidigare rapporter.² Vi kan dock inte utifrån våra analyser vara säkra på att sammansättningsförändringar bland utrikesfödda är *hela* förklaringen till att familjebakgrundens betydelse har ökat för utlandsfödda.

Exempelvis ser vi i vår analys att den ökade betydelsen av socioekonomisk bakgrund för utrikesfödda elever skett under större delen av tidsperioden vi analyserar 1998–2016, även före det att invandringsåldern ökade och invandringen förändrades till att komma från länder med sämre förutsättningar.³ Om skolorna blivit

¹ Skolverket (2018). *Analys av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor* (Rapport 467). Långtidsutredningen kap 5.3 och bilaga 7 kap 6.2.2.

² Skolverket (2018). *Analys av familjebakgrundens betydelse för skolresultaten och skillnader mellan skolor* (Rapport 467); Skolverket (2016). *Invandringens betydelse för skolresultaten*.

³ Se figur 2.2 och B2.5c i Skolverket (2018).

bättre eller sämre på att undervisa de utrikesfödda eleverna går inte att svara på utifrån våra analyser.

För elever födda i Sverige skriver utredningen att familjebakgrundens betydelse varit ”i stort sett oförändrad”, att den mätbara familjebakgrunden ”bara har ökat svagt” och att syskonkorrelationerna är ”relativt stabila”. Även detta stämmer i stort med Skolverkets analyser. Men till skillnad från långtidsutredningen analyserar vi inte elever födda i Sverige som en sammanslagen grupp utan skiljer på elever födda i Sverige med svensk och med utländsk bakgrund. Vad gäller syskonkorrelationer för elever födda i Sverige med svensk bakgrund så sker en ökning med cirka 5 procentenheter från mitten av 00-talet till mitten av 10-talet i matematik/engelska-betyg.⁴ För meritvärdet är ökningen svagare. För elever födda i Sverige med utländsk bakgrund är det tvärtom svagt sjunkande syskonkorrelationer varför grupperna delvis tar ut varandra och det blir en något svagare ökning när de slås ihop.⁵

När det gäller hur olika mätbara indikatorer på familjebakgrund samvarierar med elevresultat visar både Skolverket och långtidsutredningen på en ökad betydelse över tid. Våra olika analyser skiljer sig dock åt när det gäller vilka bakgrundsfaktorer som ligger bakom den ökande betydelsen. Långtidsutredningen visar på en ökad betydelse av föräldrarnas utbildning och en minskad betydelse av ”absolut” familjeinkomst.⁶ Skolverkets analys visar tvärtom på en stabil betydelse av föräldrars utbildning och en ökande betydelse av familjeinkomst, särskilt för elever med svensk bakgrund.⁷

Vi menar att ökningen av familjebakgrundens betydelse bör sättas i relation till utvecklingen över tid. Vi ser en lång tidsperiod där betydelsen av mätbar familjebakgrund och syskonkorrelationer legat i princip stabilt – detta trots stora demografiska förändringar och stora förändringar i skolsystemet. Nu ser vi från slutet av 00-talet och några år framåt en stor ökning av betydelsen av familjebakgrundens betydelse för utrikesfödda och en svag ökning även för elever med svensk bakgrund. Skolverket ser det som ett oroande tecken för likvärdigheten i skolan även om vi inte vet hur det hela utvecklas och även om det är svårt att värdera vad dessa resultat betyder i verkligheten för skolans kompensatoriska förmåga. Ökad skolsegregation, ökade resultatskillnader mellan skolor och en ökande lärarbrist ger emellertid skäl för oron. Vi känner oss inte säkra på att mätfel i form av dolda faktorer och demografiska förändringar helt kan förklara de resultat en ökad betydelse av familjebakgrund som långtidsutredningen och vi själva registrerat.⁸ Fram till att vi är mer säkra ser vi det som rimligt att varna för att likvärdigheten i skolan kan ha försämrats.

⁴ Skolverket (2018) figur B2.5a.

⁵ Skolverket (2018) figur B2.5b och c.

⁶ Bilaga 7 kap 6.2.2.

⁷ Se Skolverket (2018) kapitel 2 bilaga B2.1 samt s.47ff för en känslighetsanalys av den ökande betydelsen av inkomst.

⁸ Samma sak gäller våra resultat om skolans ökande betydelse men det är inget som långtidsutredningens huvudbetänkande tar upp.

Avsnitt 7.2 Likvärdig kvalitet i grundskolan?

Skolverket har inte med hjälp av registerdata genomfört likvärdighetsanalyser av skolkvalitet. Däremot överensstämmer utredningens resultat i flera avseenden med det som framkommer i PISA 2018 där analysen bygger på uppgifter från rektorer.⁹

Långtidsutredningen har ansträngt sig för att åstadkomma adekvata mervärdesmått. Vi vill i sammanhanget hänvisa till den rapport om mervärdesanalyser som Skolverket publicerade efter långtidsutredningen och som lyfter svårigheterna med att använda sådana mått för att mäta skolors kvalitet.¹⁰

Vi vill också lyfta fram Skolverkets rapporter om likvärdig betygssättning, som även de publicerats efter långtidsutredningen och som problematiserar användningen betyg och nationella prov som kvalitetsmått.¹¹

Vi har en kommentar om resultaten för stad och landsbygd. Det är inte säkert att de sämre mervärdesmått för landsbygdsskolorna enbart beror på att skolorna håller sämre undervisningskvalitet. Även olika grad av studiemotivation hos eleverna kan påverka. Det kan vara så att elever i landsbygd lägger relativt mindre vikt vid skolresultat – givet föräldrars bakgrund – och att det leder till lägre kunskapsprogression mellan årskurs 6–9. Detta beroende på vilken arbetsmarknad som finns i regionen och hur eleverna ser sin framtid på arbetsmarknaden. Om elevernas studiemotivation är lägre på landsbygden på grund av strukturella faktorer är det något som inte nödvändigtvis har att göra med landsbygdsskolornas undervisningskvalitet.¹² Några färskare analyser av studiemotivation mellan stad och landsbygd har vi tyvärr inte funnit.¹³ Vi delar utredningens bedömning att orsakerna bakom de lägre mervärdena i landsbygdsskolorna skulle behöva utredas vidare. Fram tills det är gjort är det olyckligt om man alltför bestämt målar upp en bild av att landsbygdsskolorna håller en sämre undervisningskvalitet.

⁹ Skolverket (2019). *PISA 2018. 15-åringars kunskaper i naturvetenskap, läsförståelse och matematik*. (Rapport 487). Kap 8.

¹⁰ Skolverket (2019). *Value Added. Ett mått på skolans bidrag till elevernas kunskapsutveckling* (Rapport 486).

¹¹ Skolverket (2019). *Analys av likvärdig betygssättning mellan elevgrupper och skolor* (Rapport 475); Skolverket (2019). *Grundskolors systematiska avvikelser i betygssättning och elevers gymnasieresultat* (PM); Skolverket (2020). *Analys av likvärdig betygssättning i gymnasieskolan* (Rapport 2020:3).

¹² Långtidsutredningen gör ingen analys av möjliga orsaker bakom de sämre mervärdena för landsbygdsskolor. En hypotes som nämns är en lägre konkurrens om gymnasieplatser på landsbygden (bilaga 7 s.242 och IFAU 2020:7 s.267). Även det är en faktor som i så fall inte självklart har att göra med undervisningens kvalitet i landsbygdsskolorna.

¹³ Någon mer omfattande analys har vi inte funnit men en fallstudie finns här <https://www.science-direct.com/science/article/abs/pii/S0743016717304333?via%3Dihub>. Man kan dock notera att andelen som börjar högskoleutbildning – givet föräldrarnas utbildning – är lägre i mindre befolkningstäta län. Se t ex UKÅ:s årliga rapporter om regional rekrytering, <https://www.uka.se/publikationer--beslut/amnesindelad-lista-med-publikationer/regional-rekrytering.html>

På Skolverkets vägnar

Eva Durhan
Avdelningschef

Jonas Sandqvist
Undervisningsråd

Detta yttrande har beslutats av avdelningschef Eva Durhan. I ärendets slutliga handläggning har Jonas Sandqvist (föredragande) deltagit.